

Камінний господар
Леся Українка

Драма «Камінний господар» – українська версія світового сюжету. Сама Леся Українка так визначила задум драми: «Ідея її – перемога камінного, консервативного принципу, втіленого в командорі, над роздвоєною душею гордої, егоїстичної жінки донни Анни, а через неї – і над Дон-Жуаном, «лицарем волі». Традиційний спокусник жінок у Лесі Українки сам стає до певної міри жертвою жінки, яка зломилася його волю.

Леся Українка

Камінний господар

ДІЯЧІ:

Командор дон Гонзаго де Мендоза.

Донна Анна.

Дон Жуан*.

Долорес.

Сганарель – слуга дон Жуана.

Дон Пабло де Альварес \ батько

Донна Мерседес / і мати донни Анни.

Донна Соль.

Донна Консепсьйон – грандеса.

Маріквіта – покоївка.

Дуенья донни Анни.

Гранди, грандеси, гості, слуги. *Тут ужито французької, а не іспанської вимови імення "Жуан", бо так воно освячене віковою традицією у всесвітній літературі. З тої самої причини ужито італьянської форми слова "донна". (Прим. Лесі Українки).

I

Кладовище в Севілі. Пишні мавзолеї, білі постаті смутку, мармур між кипарисами, багато квітів тропічних, яскравих.

Більше краси, ніж туги.

Донна Анна і Долорес. Анна ясно вбрана, з квіткою в косах, вся в золотих сіточках та ланцюжках. Долорес в глибокій жалобі, стоїть на колінах коло одної могили, убраної свіжими вінками з живих квіток.

Д о л о р е с

(устає і втирає хустинкою очі)

Ходім, Аніто!

А н н а

(сідає на скамницю під кипарисом)

Ні-бо ще, Долорес, тут гарно так.

Д о л о р е с

(сідає коло Анни)

Невже тобі принадна могильна ся краса? Тобі, щасливій!

А н н а

Щасливій?..

Д о л о р е с

Ти ж без примусу ідеш за командора?

А н н а

Хто б мене примусив?

Д о л о р е с

Ти ж любиш нареченого свого?

А н н а

Хіба того не вартий дон Гонзаго?

Д о л о р е с

Я не кажу того. Але ти чудно відповідаєш, Анно, на питання.

А н н а

Бо се такі питання незвичайні.

Д о л о р е с

Та що ж тут незвичайного? Ми, Анно, з тобою подруги щонайвірніші, – ти можеш все мені казати по правді.

А н н а

Спочатку ти мені подай сей приклад.

Ти маєш таємниці. Я не маю.

Д о л о р е с

Я? Таємниці?

А н н а

(сміючись)

Що? Хіба не маєш?

Ні, не спускай очей! Дай я погляну!

(Заглядає їй в очі і сміється).

Д о л о р е с

(із слізьми в голосі)

Не муч мене, Аніто!

А н н а

Навіть сльози?

Ой господи, се пассія правдива!

Долорес закриває обличчя руками.

Ну, вибач, годі!

(Бере в руки срібний медальйон, що висить у Долорес на чорнім шнурочку на грудях).

Що се в тебе тут, в сім медальйоні? Тут, либонь, портрети твоїх покійних батенька й матусі?

(Розкриває медальйона раніше, ніж Долорес устигла спинити її руку).

Хто він такий, сей прехороший лицар?

Д о л о р е с

Мій наречений.

А н н а

Я того й не знала, що ти заручена! Чому ж ніколи тебе не бачу з ним?

Д о л о р е с

І не побачиш.

А н н а

Чи він умер?

Д о л о р е с

Ні, він живий.

А н н а

Він зрадив?

Д о л о р е с

Мене не зрадив він нічим.

А н н а

(нетерпляче)

Доволі тих загадок. Не хочеш – не кажи.

Я лізти в душу силоміць не звикла.

(Хоче встати, Долорес удержує її за руку).

Д о л о р е с

Сядь, Анно, сядь. Чи ти ж того не знаєш, як тяжко зрушити великий камінь?

(Кладе руку до серця).

А в мене ж тут лежить такий важкий і так давно... він витіснив із серця всі жалі, всі бажання, крім одного...

Ти думаєш, я плакала по мертвій своїй родині? Ні, моя Аніто, то камінь видавив із серця сльози...

А н н а

То ти давно заручена?

Д о л о р е с

Ще зроду.

Нас матері тоді ще заручили, як я жила у маминій надії.

А н н а

Ох, як се нерозумно!

Д о л о р е с

Ні, Аніто.

Либонь, се воля неба, щоб могла я його своїм по праву називати, хоч він мені і не належить.

А н н а

Хто він?

Як чудно се, що я його не знаю.

Д о л о р е с

Він – дон Жуан.

А н н а

Який? Невже отой...

Д о л о р е с

Отой! Той самий! А який же другий із сотень тисячів усіх Жуанів так може просто зватись "дон Жуан", без прізвиська, без іншої прикмети?

А н н а

Тепер я розумію... Тільки як же?

Його вже скільки літ нема в Севілі...

Таж він баніт?* * Баніт – вигнанець.

Д о л о р е с

Я бачила його останній раз, як ми були в Кадіксі, він жив тоді, ховаючись в печерах... жив контрабандою... а часом плавав з піратами... Тоді одна циганка покинула свій табір і за море з ним уткла, та там десь і пропала, а він вернувся і привіз в Кадікс якусь мориску*, що струїла брата для дон Жуана... Потім та мориска пішла в черниці. * Мориски – мавританці, які, формально прийнявши християнство, потай сповідували іслам.

А н н а

Се неначе казка.

Д о л о р е с

Однак се щира правда.

А н н а

А за віщо його банітувано? Щось я чула, та невиразно.

Д о л о р е с

Він, як ще був пажем, то за інфанту викликав на герець одного принца крові.

А н н а

Та інфанта його любила?

Д о л о р е с

Так говорять люди, а я не вірю.

А н н а

Чому?

Д о л о р е с

Якби любила, вона б для нього кинула Мадрид і королівський двір.

А н н а

Чи се ж так легко?

Д о л о р е с

Любові легкого шляху не треба, адже толедська рабинівна – віри зреклась для нього.

А н н а

Потім що?

Д о л о р е с

Втопилась.

А н н а

Ото, який страшний твій наречений!

Ну, правда, смак у нього не найкращий; циганка, бусурменка і жидівка...

Д о л о р е с

Ти забуваєш про інфанту!

А н н а

Ну, з інфантою все невиразна справа!

Д о л о р е с

Він, у вигнання ідучи, підмовив щонайсвятішу абатису, внуку самого інквізитора.

А н н а

Невже?

Д о л о р е с

Ще потім абатиса та держала таверну для контрабандистів.

А н н а

(сміється)

Справді, він не без дотепу, твій дон Жуан!..

А ти неначе горда з того всього, – рахуеш тих сперечниць, мов трофеї, що лицар твій здобув десь на турнірі.

Д о л о р е с

А заздрю їм, Аніто, тяжко заздрю!

Чому я не циганка, щоб могла зректися волі вільної для нього?

Чому я не жидівка? – я б стоптала під ноги віру, щоб йому служити!

Корона – дар малий. Якби я мала родину, – я б її не ощидила...

А н н а

Долорес, бійся бога!

Д о л о р е с

Ох, Аніто, найбільше заздрю я тій абатисі!

Вона душі рятунок віддала, вона зреклася раю!

(Стискає руки Анні).

Анно! Анно!

Ти не збагнеш сих заздрощів ніколи!

А н н а

Я б їм не заздрила, тобою бувши, нещасним тим покидькам. Ах, прости, забула я, – він і тебе ж покинув!

Д о л о р е с

Мене не кидав він і не покине.

А н н а

Знов загадки! Та що се ти, Долорес?

Д о л о р е с

Ходила й я до нього в ту печеру, де він ховався...

А н н а

(з палкою цікавістю)

Ну? і що ж? Кажи!

Д о л о р е с

Він був порубаний. Жону алькада він викрасти хотів. Але алькад

її убив, а дон Жуана зранив...

А н н а

Та як же ти дісталася до нього?

Д о л о р е с

Тепер я вже й сама того не тямлю...

То щось було, як гарячковий сон...

Гляділа я його, носила воду опівночі, і рани обмивала, і гоїла, і вигоїла.

А н н а

Що ж?

Осе і все?

Д о л о р е с

Осе і все. Він встав, а я пішла від нього знов додому.

А н н а

Такою ж, як була?

Д о л о р е с

Такою, Анно, як чиста гостя. І ти не думай, що я б йому далася на підмову.

Ніколи в світі!

А н н а

Але ж ти кохаєш його шалено.

Д о л о р е с

Анно, то не шал!

Кохання в мене в серці, наче кров у чаші таємній святого Граля.

Я наречена, і ніхто не може мене сплямити, навіть дон Жуан.

І він се знає.

А н н а

Як?

Д о л о р е с

Душею чує.

І він до мене має почуття, але те почуття – то не кохання, воно не має назви... На прощання він зняв перстеника з руки моєї і мовив: "Поважана сеньйорито, як вам хто докорятиме за мене, скажіть, що я ваш вірний наречений, бо з іншою я вже не обмінююсь обручками – даю вам слово честі".

А н н а

Коли він се казав, – чи то ж не значить, що він одну тебе кохає справді?

Д о л о р е с

(сумно хитає головою)

Словами серденька не одурити...

Мене з коханим тільки мрія в'яже.

Такими нареченими, як ми, пригідно бути в небі райським духам, а тут – яка пекельна з того мука!

Тобі того не зрозуміти, Анно, – тобі збуваються всі сни, всі мрії...

А н н а

"Всі сни, всі мрії" – се вже ти занадто!

Д о л о р е с

Чому занадто? Що тобі бракує?

Все маєш: вроду, молодість, кохання, багатство, хутко будеш мати й шану, належну командоровій дружині.

А н н а

(засміявшись, устає)

Не бачу тільки, де тут сни і мрії.

Д о л о р е с

(з блідою усмішкою)

Та їх для тебе мовби вже й не треба.

Обидві панни походжають між пам'ятниками.

А н н а

Кому ж таки не треба мрій, Долорес?

У мене є одна – дитяча – мрія...

Либонь, вона повстала з тих казок, що баяла мені, малій, бабуся, – я так любила їх...

Д о л о р е с

Яка ж то мрія?

А н н а

Ет, так, химери!.. Мариться мені якась гора стрімка та неприступна, на тій горі міцний, суворий замок, немов гніздо орлине... В тому замку принцеса молода... ніхто не може до неї досягнути на кручу...

Вбиваються і лицарі, і коні, на гору добуваючись, і кров червоними стрічками обвиває підгір'я...

Д о л о р е с

От яка жорстока мрія!

А н н а

У мріях все дозволено. А потім...

Д о л о р е с

(переймає)

...Один щасливий лицар зліз на гору і досягнув руки і серця панни.

Що ж, Анно, мрія ся уже справдилась, бо та принцеса – то, звичайно, ти, убиті лицарі – то ті панове, що сватались до тебе нещасливо, а той щасливий лицар – дон Гонзаго.

А н н а

(сміється)

Ні, командор мій – то сама гора, а лицаря щасливого немає ніде на світі.

Д о л о р е с

Се, либонь, і краще, бо що ж ти можеш лицареві дати у надгороду?

А н н а

Шклянку лимонади для прохолоди!

(Уриває. Іншим тоном).

Глянь лишень, Долорес, – як блимає у сій гробниці світло, мов заслоняє хто і відслоняє...

Ну що, як там хто є?

Д о л о р е с

То кажани навкруг лампади в'ються.

А н н а

Я загляну...

(Заглядає крізь ґратчасті двері у гробницю, сіпає Долорес за рукав і показує щось. Пошепки).

Дивись – там злодій! Я кликну сторожу.

(Кидається бігти).

В ту хвилину одчиняються двері.

Долорес скрикує і мліє.

Д о н Ж у а н

(вийшовши з гробниці, до Анни)

Прошу вас, сеньорито, не втікайте і не лякайтесь. Я зовсім не злодій.

Анна вертається і нахиляється до Долорес.

Д о л о р е с

(очутившись, стиснула Анні руку)

Він, Анно, він!.. Чи я збожеволіла?

А н н а

Ви – дон Жуан?

Д о н Ж у а н

(уклоняючись)

До вашої послуги.

Д о л о р е с

Як ви могли сюди прийти?

Д о н Ж у а н

Кінно, а потім пішки.

Д о л о р е с

Боже, він жартує!

Ви ж головою важите своєю!

Д о н Ж у а н

Я комплімент оцей уперше чую, що важу я не серцем, завжди повним, а головою – в ній же, сеньйорито, хоч, правда, є думки, та тільки легкі.

А н н а

А що важкого єсть у вашім серці?

Д о н Ж у а н

О сеньйорито, сее може знати лиш та, що візьме тее серце в ручку.

А н н а

То ваше серце важене не раз.

Д о н Ж у а н

Гадаєте?

Д о л о р е с

Ховайтесь! Як хто прийде, то ви пропали!

Д о н Ж у а н

Як уже тепер, з очей прекрасних погляди прийнявши, ще не пропав, то де ж моя погибель?

Анна усміхається, Долорес спускає чорний серпанок собі на обличчя і одвертається.

А н н а

(махає на нього рукою)

Ідіть уже назад в свою домівку!

Д о н Ж у а н

Се тільки рученька жіноча може так легко посилати у могилу.

Д о л о р е с

(знов обертається до дон Жуана)

Невже ви мешкаєте в сьому склепі?

Д о н Ж у а н

Як вам сказати? Я тут мав прожити сей день і ніч – мені не треба більше, – та в сім дворі штивніша етикета, ніж при дворі кастільським, отже й там я нездатен був додержати церемоній, то де вже тут!

А н н а

Куди ж ви подастесь?

Д о н Ж у а н

Я й сам іще не знаю.

Д о л о р е с

Дон Жуане, тут є тайник під церквою, сховайтесь.

Д о н Ж у а н

Навряд чи веселіше там, ніж тут.

Д о л о р е с

Ви дбаєте все про веселість!

Д о н Ж у а н

Чом же про те не дбати?

А н н а

Отже якби хто на маскараду кликав вас – пішли б ви?

Д о н Ж у а н

З охотою пішов би.

А н н а

То прошу вас.

Сей вечір в нашім домі бал масковий, у мого батька Пабло де Альварес, остатній бал перед моім весіллям.

Всі будуть замасковані, крім старших, мене і нареченого мого.

Д о н Ж у а н

(до Долорес)

Ви будете на балі, сеньйорито?

Д о л о р е с

Ви бачите, сеньйоре, – я в жалобі.

(Відходить набік).

Д о н Ж у а н

(до Анни)

А я жалоби не ношу ніколи і з дякою запросини приймаю.

(Вклоняється).

А н н а

Який костюм ваш буде?

Д о н Ж у а н

Ще не знаю.

А н н а

Се шкода. Я б хотіла вас пізнати.

Д о н Ж у а н

По голосу пізнаєте.

А н н а

Ви певні, що я ваш голос так запам'ятаю?

Д о н Ж у а н

Так от пізнаєте по сьому персні.

(Показує персня на своєму мізинці).

А н н а

Ви завжди носите його?

Д о н Ж у а н

Так, завжди.

А н н а

Ви дуже вірний.

Д о н Ж у а н

Так, я дуже вірний.

Д о л о р е с

(виходячи з бічної стежки)

Я бачу, Анно, дон Гонзаго йде.

Дон Жуан ховається в гробницю.

Анна йде назустріч командорові.

К о м а н д о р

(повагом наближається. Він не дуже молодий, поважний і здержаний, з великою гідністю носить свій білий командорський плащ)

Ви тут самі? А де ж дуєні ваші?

А н н а

Вони зайшли до церкви, бо Долорес очей не любить зайвих, як буває на гробі рідних.

К о м а н д о р

(поважно кивнувши головою до Долорес)

Я се розумію.

(До Анни).

А я прийшов до вашої господи, хотів спитати вас, в яке убрання ви маєте вдягтись для сього балу.

А н н а

У біле. А навіщо вам се знати?

К о м а н д о р

Дрібниця. Так, маленьке міркування.

А н н а

Мене пізнаєте у кожній сукні, бо маски я не наложу.

Ко м а н д о р

Се добре.

Мені було б неначе не до мислі, щоб ви наділи маску.

А н н а

А чому ж ви про се не мовили ні слова досі?

Ко м а н д о р

Я волі вашої не хтів стіснити.

Д о л о р е с

Се чудно слухати, як наречений боїться положить найменший примус на ту, що хутко сам же він прив'яже ще не такими путами до себе.

Ко м а н д о р

Не я її зв'яжу, а бог і право.

Не буду я вільніший, ніж вона.

Д о л о р е с

Чоловіки не часто так говорять, а хоч говорять – хто з їх слово держить?

Ко м а н д о р

Тепер я не дивую, сеньйорито, що ви не хтіли досі вийти заміж, – без певності не варто брати шлюбу.

А н н а

Чи всі ж ту певність мають?

Ко м а н д о р

Донно Анно, коли б я знав, що ви мене не певні, або не певен був себе чи вас, я б зараз

повернув вам ваше слово, поки не пізно. Бо як буде дано велику присягу...

А н н а

Ох, се аж страшно!

К о м а н д о р

То не любов, що присяги боїться.

Вам справді страшно?

А н н а

Ні, се я жартую.

(До Долорес).

Ну, я ж тобі казала – він гора!

К о м а н д о р

Знов жарт якийсь? Веселі ви сьогодні.

А н н а

Чому ж мені веселою не бути, коли я можу так на вас впевнитись, як на камінну гору! Адже правда?

К о м а н д о р

(подає Анні руку, щоб вести її. Анна приймає)

Так, донно Анно. Я вам докажу, що ви не помиляєтесь.

Ідуть. Долорес трохи позаду їх.

А н н а

(несподівано голосно до Долорес)

А знаєш, мені він здався кращим на портреті, ніж так.

Долорес, ужахнувшись, мовчки дивиться на неї.

К о м а н д о р

Хто?

А н н а

Наречений Долоріти.

К о м а н д о р

Хто ж він такий?

А н н а

Се поки що секрет.

Та він сьогодні буде в нас на балі.

Виходять всі трое.

С г а н а р е л ь

(слуга дон Жуана. Увіходить, оглядаючись, наближається до гробниці)

А вийдіть, пане!

Д о н Ж у а н

(виходить)

Як? То ти вже тут?

С г а н а р е л ь

Привіт від донни Соль. Вона не хоче, щоб ви до неї йшли, – боїться слави, дуенья в неї зла. Вона воліє, урвавшись як-небудь на часинку, прийти сюди сама.

Д о н Ж у а н

Уже? Так хутко?

С г а н а р е л ь

Вам наче недогода?

Д о н Ж у а н

(не слухає)

Роздобудь мені який костюм для маскаради, але порядний.

С г а н а р е л ь

Звідки ж ви дізнались, що донна Соль на маскарадї буде у молодї командора? Значить, ви хочете її зустріти там і взяти сюди?

Д о н Ж у а н

(захоплений іншою думкою)

Кого?

С г а н а р е л ь

Та донну Соль!

Кого ж іще? Хіба ми не для неї пригналися в Севілью?

Д о н Ж у а н

Я не знаю.

Побачимо.

С г а н а р е л ь

Ану ж ви розминетесь, то що я буду тут робити з нею?

Д о н Ж у а н

Нічого. Ти собі в таверну підеш, вона ж до чоловіка.

С г а н а р е л ь

Ей, мій пане!

Я доказав би кращого лицарства, якби-то я був пан, а ви – слуга.

Виходить. Дон Жуан ховається в мавзолей.

II

Осередній дворик (patio) в оселі сеньйора Пабло де Альварес, уряджений на мавританський лад, засаджений квітками, кущами і невисокими деревами, оточений будовами з галереєю під аркадами, що поширена посередині виступом рундука і ложею (великою нішею); покрівля галереї рівна, з балюстрадою, як орієнтальний дах, і поширена в середній частині тим самим способом, що і галерея внизу; в обидва поверхи галереї ведуть з дворика осібні сходи: широкі і низькі – наділ, високі й вузькі – нагору. Дім і галерея ясно освітлені. В дворику світла нема. На передньому плані дворика – альтанка, обплетена виноградом.

Дон Пабло і донна Мерседес, батько й мати Анни, розмовляють з командором у дворику. Вгорі по галереї походжає скільки гостей – ще небагато, – з ними донна Анна.

К о м а н д о р

Дозвольте мені сюди просити прекрасну донну Анну на хвилинку?

Д о н н а М е р с е д е с

Аніто, йди сюди! Тут дон Гонзаго!

А н н а

(перехиляється через балюстраду і заглядає вниз)

А вам сюди не ласка завітати?

Ах, правда, не горі нагору йти!

(Збігає, сміючись, прудко вділ).

Д о н н а М е р с е д е с

Ти, Анно, надто голосно смієшся.

Д о н П а б л о

І жарту сі мені не до сподоби.

Ти мусиш пам'ятати...

К о м а н д о р

Не сваріте моєї нареченої за тее, що близький шлюб її не засмутив.

Я звик до жартів донни Анни.

Д о н н а М е р с е д е с

Пабло, нам слід піти нагору гості бавить.

К о м а н д о р

Прошу лишитись трошки. В нас в Кастильї не звичай нареченим бути вдвох.

Та я не забарю вас. Донно Анно, прошу прийняти сю малу ознаку великої пошани і любові.

(Виймає з-під плаща коштовний перловий убір для голови і склоняється перед Анною).

Д о н н а М е р с е д е с

Що за чудові перли!

Д о н П а б л о

Командоре, чи не занадто дорогий дарунок?

К о м а н д о р

Для донни Анни?!

А н н а

От ви задля чого мене питали вранці про убрання!

К о м а н д о р

Боюсь, я, може, не зумів добрати...

Але я думав, що як біле вбрання, то білі перли саме...

А н н а

Дон Гонзаго, ви хочете зовсім не мати вад, а се вже й не гаразд, – се пригнітає.

Д о н н а М е р с е д е с

(нишком, сіпнувши Анну)

Аніто, схаменись! Ти ж хоч подякуй!

Анна мовчки вклоняється командорові глибоким церемоніальним поклоном.

К о м а н д о р

(здіймає убір над її головою)

Дозвольте, щоб я сам поклав сі перли на гордовиту сю голівку, вперше похилену передо мною низько.

А н н а

(раптом випростується)

Хіба інакше ви б не досягли?

К о м а н д о р

(наложивши на неї убір)

Як бачите, досяг.

Дворик сповняється юрбою маскованих і немаскованих, різноманітних гостей, – одні зійшли з горішньої галереї, а другі увійшли з надвірньої брами. Межи тими, що надійшли з брами, одна маска в чорному, широкому, дуже фалдистому доміно, обличчя їй щільно закрито маскою.

Г о л о с и в ю р б і г о с т е й

(що зійшли з галереї)

Де наш господар?

Де господині?

Д о н П а б л о

Ось ми, любі гості.

Д о н н а М е р с е д е с

(до новоприбулих)

Таке рясне блискуче гроно гостей красить наш дім.

П і д с т а р к у в а т а г о с т я

(з новоприбулих до другої, давнішої, нишком)

Либонь, вже зрахувала і скільки нас, і скільки ми коштуєм!..

Г о с т я д р у г а

(так само до попередньої)

О, вже ж, Мерседес на рахунки бистра, лиш на гостинність повільніша трохи...

Г о с т я - п а н н о ч к а

(до Анни, вітаючись)

Аніто, як же ти препишно вбрана!

(Тихше).

А тільки в білому ти забліда.

А н н а

О, се нічого, се тепера мода.

(Ще тихше).

Як хочеш, я білил тобі позичу, бо в тебе навіть і чоло червоне.

П а н н о ч к а

Не треба, дякую.

(Одвертається, відступивши, і поправляє маску й волосся, щоб закрити лоба).

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию
(<http://www.litres.ru/lesya-ukrainka/kam-nniy-gospodar/?lfrom=362673004>) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.